

Zarys historii Instytutu Onkologii w Warszawie w 90. rocznicę jego otwarcia

Janusz Meder, Aleksandra Towpik, Jan Walewski

Narodowy Instytut Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa

Dziewięćdziesiąt lat temu odbyło się oficjalne otwarcie Instytutu Radowego im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. W uroczystości udział wzięła inicjatorka, współtwórczyni i patronka Instytutu. Otwarcie pierwszego nowoczesnego zakładu wiążącego działalność badawczą i kliniczną było przełomowym momentem w historii polskiej onkologii. W pracy przedstawiono zarys historii Instytutu od narodzin idei, przez zmagania niezwykłych postaci zaangażowanych w pracę organizacyjną i pierwsze lata istnienia placówki, okres rozkwitu działalności leczniczej i naukowej przerwany przez wybuch II wojny światowej oraz odbudowę ze zniszczeń. Naszkicowano okres tworzenia nowych specjalności onkologicznych, które w istotnej mierze miały swój początek w Instytucie na Wawelskiej, oraz nieocenioną rolę, jaką pracownicy Instytutu odegrali w tworzeniu struktur nowoczesnej opieki onkologicznej w Polsce. Kapitał intelektualny zbudowany przez pokolenia pracowników Instytutu na nowatorskiej koncepcji Marii Skłodowskiej-Curie, która podkreślała konieczność stałej łączności pracy klinicznej i naukowej oraz rolę interdyscyplinarnej współpracy jako warunków postępu w walce z chorobami nowotworowymi, stanowi szczególną wartość, a zarazem zobowiązanie i wyzwanie na przyszłość.

Słowa kluczowe: historia onkologii, Instytut Radowy w Warszawie, historia Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie

Wprowadzenie

Dziewięćdziesiąt lat temu, w niedzielę 29 maja 1932 roku w Warszawie przy ulicy Wawelskiej 15, nieopodal Kolonii Lubbeckiego, odbyło się oficjalne otwarcie Instytutu Radowego im. Marii Skłodowskiej-Curie. W uroczystości udział wzięła inicjatorka, współtwórczyni i obecna patronka Instytutu. Wydarzenie to wyznacza początek nowoczesnej zinstytucjonalizowanej opieki onkologicznej w Polsce.

Powstanie Instytutu okupione było niezwykłym wysiłkiem – zarówno osób bezpośrednio zaangażowanych w jego tworzenie, wśród których na szczególne wyróżnienie zasługuje starsza siostra uczoney, dr Bronisława Dłuska, jak też całego społeczeństwa, które na niespotykaną wcześniej skalę włączyło

się w budowę, przekazując darowizny, kupując symboliczne cegiełki, biorąc udział w licznych zbiórkach i kwestach.

Budowa Instytutu była przedsięwzięciem bez precedensu nie tylko w skali zubożonego i wyniszczzonego kraju – była to wówczas jedna z najnowocześniejszych instytucji leczniczych na świecie, a z pewnością w Europie. Przemysłany i zaprojektowany z rozmachem ośrodek stanowił zupełnie nową jakość, ale nie przystawał do ówczesnej polskiej rzeczywistości i nie od razu dostrzeżono jego potencjał. Prof. Franciszek Łukaszczyk, pierwszy dyrektor Instytutu, zwracał uwagę, że wydarzenie to na swój sposób wyprzedziło epokę, że *de facto* kraj nie był na taką instytucję gotowy [1]. Jednak w ciągu zaledwie kilku lat od otwarcia dokonał się ogromny postęp. Jego znaczenie

Jak cytować / How to cite:

Meder J, Towpik A, Walewski J. *An outline of the history of the Oncology Institute in Warsaw, on the 90th anniversary of its opening*. NOWOTWORY J Oncol 2022; 72: 139–154.

widać tym wyraźniej, im lepiej uzmysłowi się sobie trud pracy i zmagania z ówczesnymi realiami.

Początki onkologii w Polsce

W 1921 roku Maria Skłodowska-Curie odbyła swoją pierwszą podróż do Ameryki. Głównym celem wyprawy było przyjęcie z rąk prezydenta Warrena Hardinga grama radu dla Instytutu Radowego w Paryżu. Zakup cennego pierwiastka był możliwy dzięki zbiorce wśród amerykańskich kobiet zainicjowanej przez dziennikarkę i aktywistkę William B. Meloney (właściwie Marie Mattingly Meloney) [1]. Piętnastego czerwca podczas spotkania z Polonią w Chicago Skłodowska powiedziała: *Polska niepodległa powinna mieć jak każdy kraj swój instytut radowy. Początek tego instytutu istnieje w pracowni radiologicznej założonej za moją inicjatywą w Warszawie przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Znaczna suma jest potrzebna, aby przekształcić pracownię tę w Instytut przeznaczony nie tylko dla prac naukowych, lecz również dla leczenia chorych bez względu na zamożność. Gdyby Kolonia polska w Ameryce zechciała postawić sobie za cel jak najprędzsze utworzenie tego Instytutu, byłby to niewątpliwie czyn obywatelski wysokiej doniosłości...* [2, 3].

Tymi słowami uczona po raz pierwszy publicznie zaapelowała o wsparcie idei utworzenia Instytutu w Warszawie [4]. W tamtych okolicznościach był to pomysł niezwykle ambitny. Było to zaledwie kilka miesięcy po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej. Rzeczpospolita była niepodległa dopiero od trzech lat, odbudowa państwa po okresie zaborów i zniszczeniach wojennych była procesem żmudnym i wymagała czasu. Struktury należało zbudować niemal od zera, scalając różne systemy administracyjne. Podziały dotyczyły też życia społecznego i naukowego. Granice nadal się kształtowały, waluta była niestabilna, poziom życia znacznie niższy niż na Zachodzie, rosły za to bezrobocie i inflacja. Brakowało nie tylko pieniędzy i infrastruktury, lecz przede wszystkim kadr. Szczególnie mieszkańcy wsi mieli bardzo słaby dostęp do opieki medycznej, a lekarzy było zdecydowanie za mało. Równoległe jednak kształtowały się postawy obywatelskie i samorządność. Kluczową rolę odegrały elity intelektualne z entuzjazmem pracujące na rzecz społeczeństwa i młodego niepodległego państwa.

Wspomniana podczas wystąpienia w Chicago Pracownia Radiologiczna im. Mirosława Kernbauma przy Towarzystwie Naukowym Warszawskim, mieszcząca się w kamienicy przy ulicy Kaliksta (obecnie Śniadeckich) w Warszawie, była pierwszą na ziemiach polskich instytucją naukową, którą Maria Skłodowska-Curie aktywnie współtworzyła. Zgodziła się pokierować placówką z Paryża i wysłała do Warszawy swoich najzdolniejszych asystentów: Jana Danysza i Ludwika Wertensteina. W listopadzie 1913 roku osobiście wzięła udział w otwarciu. Planowała regularnie odwiedzać pracownię, ustalała kwestie organizacyjne i plan prac badawczych [5–8]. To właśnie tej instytucji Maria przekazała w roku 1921 kwotę 1000 dolarów

od amerykańskiej Polonii, początkowo bowiem zakładano, że to na jej podstawie zostanie utworzony Instytut Radowy [8].

Zagadnienie chorób nowotworowych, jako istotna kwestia z perspektywy epidemiologicznej, zainteresowało europejskich lekarzy w połowie XIX wieku, a na przełomie wieku XIX i XX zaczęły powstawać pierwsze stowarzyszenia do badań i walki z rakiem [9]. Odkrycie promieni X przez Wilhelma Konrada Roentgena, a przede wszystkim odkrycie radu przez Marię i Piotra Curie wyznaczyły nową epokę w walce z chorobami nowotworowymi. Skłodowska-Curie stworzyła podstawy do ukształtowania się onkologii jako nauki i dyscypliny medycznej [10].

W Polsce już w 1906 roku z inicjatywy dr. Józefa Jaworskiego i dr. Mikołaja Rejchmana powołano do życia Komitet do Badania i Zwalczania Raka. Wysiłki koncentrowano wówczas przede wszystkim na prowadzeniu badań statystycznych, akcjach profilaktycznych i próbach animowania środowiska lekarskiego do podejmowania badań naukowych. Już w roku 1912 wystąpiono z ideą zorganizowania w Warszawie zakładu do badań nad rakiem [11]. Jednak dopiero po odzyskaniu niepodległości pojawiła się szansa na tworzenie strukturalnych rozwiązań. W roku 1921 powołano Polski Komitet do Zwalczania Raka (PKdZR). Jego założycielami byli Henryk Barylski, Czesław Jankowski, Stefan Sterling-Okuniewski i Bronisław Wejnert [9]. Głównym zadaniem Komitetu było zorganizowanie struktur dla działalności leczniczej i naukowej w dziedzinie chorób nowotworowych. Komitet zbierał dane epidemiologiczne, prowadził akcje edukacyjne i zajmował się oświatą zdrowotną oraz organizował przychodnie dla chorych na raka. Wkrótce miały powstać regionalne komitety w Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Wilnie i Lwowie. W roku 1923 ukazał się *Biuletyn Polskiego Komitetu do Zwalczania Raka (Nowotwory)* kontynuując to dziedzictwo) jako jeden z pierwszych na świecie periodyków poświęconych wyłącznie zagadnieniom walki z rakiem [12].

W roku 1924 Komitet zorganizował w Warszawie I Wszepolski Zjazd do Walki z Rakiem. Podczas Zjazdu podjęto uchwałę, które uznaje się za pierwszy w Polsce Program Walki z Rakiem. Program ten stawiał trzy główne cele: prowadzenie badań naukowych, klinicznych i epidemiologicznych, popularyzację wiedzy o nowotworach i szerzenie oświaty zdrowotnej oraz tworzenie placówek onkologicznych [13]. Opracowano wówczas plany budowy placówek onkologicznych w większych miastach ówczesnej Polski i aktywnie włączono się w sprawę budowy Instytutu Radowego w Warszawie. Dotychczasowe placówki były rozproszone i na ogół niewielkie. Obok kilku ośrodków uniwersyteckich, powstawały mniejsze o charakterze społecznym i prywatnym, które w przeważającej mierze nie odnosiły większych sukcesów w leczeniu radem. Według szacunków, jeszcze przed utworzeniem Instytutu Radowego w Polsce dysponowano łącznie około 3 gramami radu, jednak rozproszenie i jakość preparatów, a przede wszystkim brak kwalifikacji i wiedzy o naukowych podstawach i mechanizmach działania

pierwiastka sprawiał, że wyniki były dalece niezadawalające i przypadkowe, a praca często niebezpieczna dla lekarzy [8].

Otwarcie Instytutu Radowego w Warszawie – nowoczesnego zakładu wiążącego działalność badawczą i kliniczną – było przełomowym momentem w historii polskiej onkologii. Zgodnie z założeniami realizowano w nim zasadę zespołowości pracy, a wiedza o nowotworach, która wcześniej miała charakter opisowej nauki o morfologii, została przekształcona w nowoczesną naukę kliniczną, opartą na znajomości procesu nowotworowego i na umiejętności taktyki i techniki leczenia [14].

Podczas wizyty Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie w październiku 1921 roku zamysł budowy Instytutu zaczął nabierać realnych kształtów. Na spotkaniu z przedstawicielkami organizacji kobiecych powiedziała: *Jeśli chcecie istotnie dać mi dowód życzliwości i uznania, zajmijcie się stworzeniem w Warszawie Instytutu Radowego. Jest to zadanie Wasze, gdyż dotychczasowe doświadczenie wskazuje, że zwłaszcza u kobiet w wypadkach złośliwych nowotworów leczenie radem daje nieocenione zasługi* [15].

Jednak uczona nie tylko pomysł poddała, lecz sama energicznie i z determinacją przystąpiła do działania, uruchamiając kontakty i pisząc niezliczone listy. Już w listopadzie pisała do Ignacego Paderewskiego: *Pozwalam sobie prosić Pana o poparcie kwesty na cel, którego realizacja jest moim gorącym pragnieniem. Chodzi o stworzenie w Warszawie centralnego Instytutu Radowego, który miałby za zadanie leczenie radem i badania naukowe z tym związane...* [16].

Od początku warszawski Instytut miał być placówką kompleksową, gdzie równolegle i w stałej łączności realizowane będą badania naukowe i działalność lecznicza. Skłodowska na każdym kroku podkreślała podwójną rolę przyszłego Instytutu. Plany budowy kształtowały się, gdy placówka w Paryżu borykała się jeszcze z dotkliwym brakiem części szpitalnej. Tworząc plany siostrzanej instytucji w Warszawie Maria chciała stworzyć placówkę kompletną, której dwa obszary działalności tworzą organiczną całość. Taki rodzaj ośrodka był czymś zupełnie nowym [17].

Budowa Instytutu Radowego

Nie sposób wspomnieć o wszystkich niezwykłych postaciach zaangażowanych w organizację Instytutu. Siła sprawcza ówczesnych organizacji społecznych i naukowych, bardzo prężne i zdeterminowane organizacje kobiece, wreszcie zdolność do realizowania tak ważnego społecznie celu ponad podziałami – są do dziś niedoścignionym wzorem. Instytut nie powstałby, gdyby nie determinacja i siła charakteru starszej siostry Marii, dr Bronisławy Dłuskiej, ale również jej brat dr Józef Skłodowski od samego początku był zaangażowany w sprawę Instytutu [3, 18, 19]. Już w grudniu 1921 roku pisał do Marii, że *złożył do zatwierdzenia projekt ustawy Towarzystwa Instytutu Radowego, wzorowanej na statucie Kasy im. Józefa Mianowskiego* [20]. Zawiązanie Towarzystwa pod honorowym przewodnictwem Curie-Skłodowskiej nadało jej marzeniu formalne ramy. Od tej chwili nie było już odwrotu.

W 1923 roku we Francji hucznie świętowano 25. rocznicę odkrycia radu. Z tej okazji 26 grudnia na Sorbonie zorganizowano uroczystą akademię, a francuski rząd przyznał Marii niezwykle wyróżnienie w postaci dożywotniego stypendium w wysokości 40 000 franków rocznie. Polskie państwo nie mogło sobie pozwolić na taki gest. Jednak w tym czasie Polski Komitet do Zwalczenia Raka wystosował na łamach prasy apel do społeczeństwa o składanie ofiar na „Dar Narodowy dla Marii Skłodowskiej-Curie”, którym miał się stać Instytut Radowy jej imienia [21].

W marcu 1924 roku powołano Komitet Daru Narodowego im. Marii Skłodowskiej-Curie w celu zbudowania Instytutu Radowego w Warszawie. Jego honorowym przewodniczącym został Prezydent RP Stanisław Wojciechowski, Prezesem Zarządu – Marszałek Senatu Wojciech Trąpczyński, Wiceprezesem – prof. Antoni Ponikowski, rektor Politechniki Warszawskiej, a sekretarzem – Stefan Sterling-Okuniewski, sekretarz Polskiego Komitetu do Zwalczenia Raka i ówczesny redaktor *Biuletynu* PKdZR. W skład Komitetu weszli członkowie Rady Ministrów, przedstawiciele uniwersytetów, instytucji i towarzystw naukowych oraz duchowieństwa różnych wyznań [3].

Sprawa budowy nabrała rozpędu. Apel spotkał się z bardzo żywym odzewem. Uniwersytet Warszawski przekazał plac pod budowę przy ul. Wawelskiej. Odpowiedziały nie tylko instytucje i elity. Wspólna sprawa i autorytet Marii łączyły społeczeństwo bez względu na status majątkowy i przekonania. Znamienne jest, że nalepek z wizerunkiem Skłodowskiej-Curie – cegiełek na budowę o nominalnie 10 groszy – sprzedano ponad półtora miliona [3]. Komitet działał bardzo aktywnie. Prowadzono działalność wydawniczą i propagandową, sprzedawano broszury, portrety Marii, pocztówki – cegiełki. Oddziały Komitetu działały również w innych miastach [22, 23].

I tak 7 czerwca 1925 roku odbyła się uroczystość wmurowania aktu erekcyjnego pod budowę Instytutu – z honorowym udziałem przybyłej z Paryża Marii Skłodowskiej-Curie, Prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego, przedstawicieli świata nauki, polityki i kultury, a także tłumnie zgromadzonych mieszkańców stolicy [24]. Budowa na dobre ruszyła w roku 1926 (ryc. 1–3).

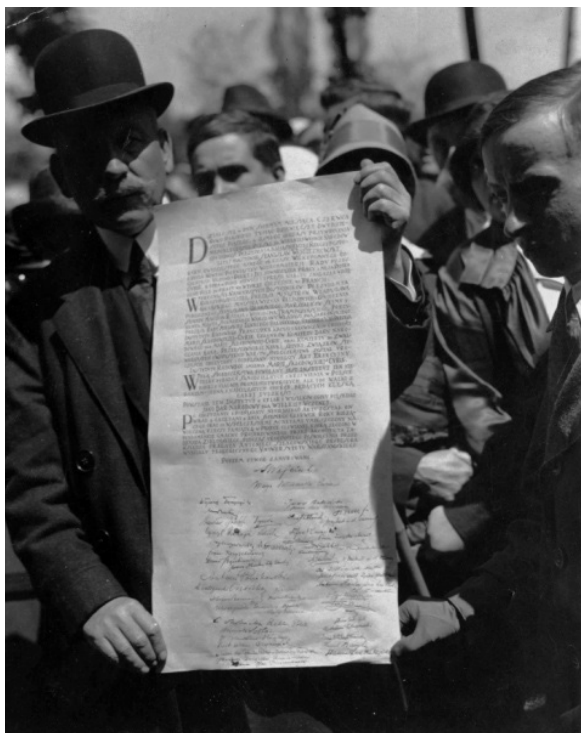
Rycina 1. Instytut Radowy przy ulicy Wawelskiej w Warszawie w dniu otwarcia (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 2. Maria Skłodowska-Curie i Prezydent RP Stanisław Wojciechowski (pierwszy z prawej) podczas uroczystości wmurowania aktu erekcyjnego pod budowę Instytutu Radowego. Nad uczoną od lewej stoją: Rektor Uniwersytetu Warszawskiego i Prezes Towarzystwa Instytutu Radowego – prof. Franciszek Krzysztalowicz, dr Bronisława Dłuska, dr Kazimierz Dłuski oraz dr Józef Skłodowski (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 4. Maria Skłodowska-Curie w towarzystwie Prezydenta Ignacego Mościckiego, prof. Stefana Pieńkowskiego (pierwszy z prawej), dr Bronisławy Dłuskiej (pierwsza z lewej) i prof. Franciszka Krzysztalowicza (drugi z lewej) podczas zwiedzania budowy Instytutu, 4 października 1928 roku (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 3. Akt erekcyjny Instytutu Radowego, 7 czerwca 1925 roku (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Warszawski Instytut miał być siostrzaną placówką Instytutu Radowego w Paryżu. Pierwszym architektem został Tadeusz Zieliński, a po jego śmierci w 1925 roku prace kontynuował Zygmunt Wóycicki [3, 22]. Na każdym etapie projekt były szczegółowo konsultowane z Marią Skłodowską-Curie i z prof. Claudiussem Regaud, pionierem radioterapii i kierownikiem Laboratorium Pasteura w paryskim Instytucie. Na miejscu nad realizacją przedsięwzięcia czuwała siostra Marii, dr Bronisława Dłuska (ryc. 4).

Skłodowska szczególną wagę przywiązywała do urzędzenia pracowni naukowych i osobiście konsultowała najdrobniejsze szczegóły. Jednak z biegiem czasu, wobec chronicznych

problemów finansowych, stawało się jasne, że nieprędko uda się wykończyć część naukową Instytutu [25].

W ostatnich dniach października 1929 roku Maria Skłodowska-Curie odebrała z rąk Prezydenta Stanów Zjednoczonych Herberta Hoovera symboliczny czek na kwotę 50 000 dolarów na zakup radu dla Instytutu w Warszawie. Pieniądze pochodziły ze zbiórki wśród kobiet amerykańskich i Polonii. *Spiritus movens* przedsięwzięcia była ponownie William B. Meloney. Wizyta przebiegła w cieniu wydarzenia, które wpłynęło na losy całego ówczesnego świata – 24 października przeszedł do historii jako „czarny czwartek”. Krach na Wall Street rozprętał największy kryzys gospodarczy w dziejach, który błyskawicznie rozprzestrzenił się również na Europę, a w Polsce drastycznie pogorszył i tak niełatwą sytuację gospodarczą. Tym trudniej szło zbieranie środków na wykończenie Instytutu.

Jednak fakt pozyskania środków na zakup radu był przyczynkiem do kolejnej społecznej mobilizacji. Wydano bogato ilustrowaną publikację przedstawiającą stan budowy Instytutu [22]. Za 100 złotych można było kupić cegielkę i tym samym uzyskać prawo do pamiątkowej tabliczki w przyszłym Instytucie. W kwestę zaangażowane było Koło Pań przy Polskim Komitecie do Zwalczenia Raka. Powołano również Komitet Zjednoczonych Organizacji Kobięcych dla dokończenia Instytutu Radowego im. Marii Skłodowskiej-Curie. Honorowym protektorem objęły komitet Michalina Mościcka i Aleksandra Piłsudska (ryc. 5) [26].

Dzięki środkom przywiezionym ze Stanów 12 kwietnia 1930 roku Maria Skłodowska-Curie podpisała z Union Minière du Haut-Katanga (angielsko-belgijską firmą górniczą działającą w Afryce na terenie obecnej Demokratycznej Republiki Konga) kontrakt na dostawę radu dla Polski. Za kwotę 54 574 dolarów i 90 centów kupiono 833,23 mg radu. Dodatkową ilość pierwiastka Maria otrzymała od przedsiębiorstwa w prezencie. W sumie dzięki uczonemu Instytut otrzymał 1033,21 mg radu w postaci tubeł i igieł z platyny, oznaczonych później skrótem RMS (Rad Marii Skłodowskiej) [8, 27, 28].

Rycina 5. Podczas uroczystego otwarcia II Zjazdu Przeciwrakowego 23 marca 1929 roku prof. Franciszek Krzysztalowicz przedstawił sprawozdanie z działalności Komitetu Instytutu Radowego i z relacjonował postępy budowy (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

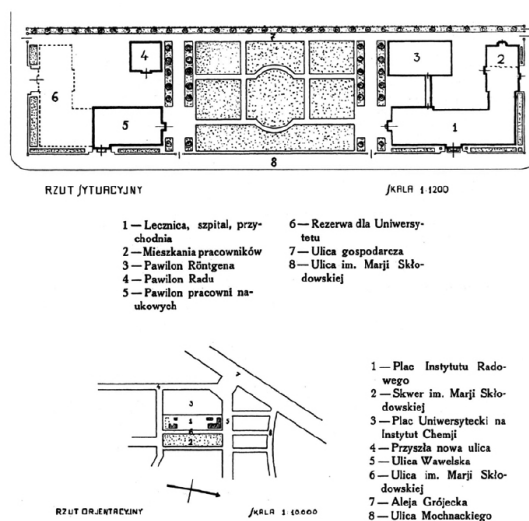
Rycina 6. Budynek kliniczny Instytutu Radowego podczas prac wykończeniowych, widok od strony przyszłego ogrodu (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

W końcu, wobec nieustannych braków finansowych, konieczne było zaciągnięcie pożyczki na dokończenie budowy [1] – 21 stycznia 1931 roku Sejm RP przyjął ustawę o odstąpieniu nieruchomości państwowej przy ul. Wawelskiej Towarzystwu Instytutu Radowego dla *ukończenia budowy i najruchlejszego uruchomienia Instytutu*, podkreślając w uzasadnieniu, że *korzyści Państwa wypływające z uruchomienia Instytutu są wyjątkowo doniosłe* [29]. Dzięki temu możliwe było zaciągnięcie w Zakładzie Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych pożyczki hipotecznej [1]. Udało się wyposażyć budynek kliniczny, jednak na wykończenie budynków naukowych środków zabrakło (ryc. 6–8).

Pacjenci pojawili się w Instytucie już w styczniu 1932 roku. Pierwsze miesiące pracy były bardzo trudne. Kasa Komitetu była pusta, a Instytut zadłużony. Od połowy stycznia do dnia oficjalnego otwarcia hospitalizowano zaledwie 40 pacjentów. Niestety wraz z oficjalnym otwarciem problemy finansowe Instytutu się nie skończyły. Miał on być placówką samowystarczalną, która będzie utrzymywać się z działalności leczniczej, jednak zarówno pacjenci, jak i środowisko lekarskie podchodzili do nowych terapii z dużą dozą nieufności. Sam Dyrektor Łu-

Rycina 7. Budynek pracowni naukowych Instytutu Radowego – prace wykończeniowe (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 8. Rzuty budynków Instytutu Radowego wg projektu Tadeusza Zielińskiego i Zygmunta Wóycickiego – wg broszury wydanej w październiku 1929 roku *Stan budowy Instytutu Radowego...* [22]

kaszczyk wspominał ten okres następująco: *Przychodziło mi na myśl, że Polska otrzymała taki Zakład – wówczas jeden z niewielu w świecie, dzięki Marii Skłodowskiej-Curie – za wcześniej, że nie wynikało to z naturalnych tendencji rozwojowych medycyny w Polsce i stąd Instytut jest sam, bez oparcia i zaplecza...* [1].

Początki działalności

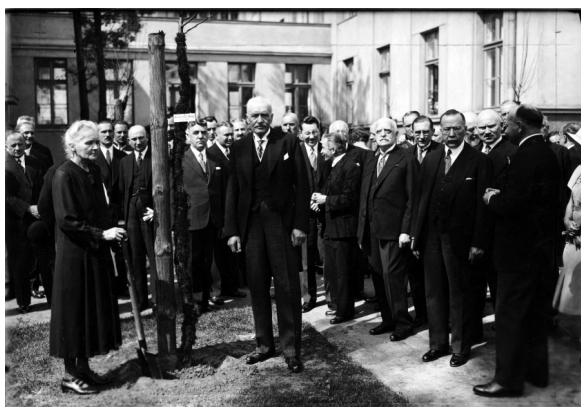
Uroczyste otwarcie Instytutu Radowego w Warszawie odbyło się 29 maja 1932 roku (ryc. 9–13). Wzięli w nim udział: Maria Skłodowska-Curie, Prezydent RP Ignacy Mościcki, premier Aleksander Prystor i liczni przedstawiciele świata nauki, polityki i środowiska lekarskiego. Zwracając się do zebranych Skłodowska powiedziała: *Komitet... słusznie, jak sądzę, postanowił otworzyć naprzód część leczniczą, aby spełnić względem społeczeństwa polskiego obowiązek postawienia na wysokiej stopie nowej i trudnej terapii... Jednakowoż, terapia ta powinna być w łączności nieustannej z pracą naukową, bez której postępów czynić nie może. Przytem poszukiwanie czystej wiedzy jest*

Rycina 9. Styczeń 1932 roku – podczas spotkania z przedstawicielami prasy tuż po przyjęciu pierwszego pacjenta do Instytutu Radowego – po środku dr Bronisława Dłuska, po lewej od niej Maria Pieńkowska, po prawej z tyłu Lucyna Kotarbińska. Drugi od prawej dr Józef Laskowski, trzeci – dr Franciszek Łukaszczyk (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 10. Uroczystość otwarcia Instytutu Radowego 29 maja 1932 roku. Obecni byli m.in. Prezydent RP Ignacy Mościcki, premier Aleksander Prystor, marszałek Senatu Władysław Raczkiewicz, minister spraw zagranicznych August Zaleski, minister przemysłu i handlu Ferdynand Zarzycki, minister komunikacji Alfons Kühn, minister poczt i telegrafów Ignacy Boerner, ambasador Francji Jules Laroche (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 11. 29 maja 1932 roku po oficjalnym otwarciu Instytutu Radowego w ogrodzie zasadzono pamiątkowe drzewka. Na pierwszym planie Maria Skłodowska-Curie oraz Prezydent RP Ignacy Mościcki (ze zbiorów Wojskowego Biura Historycznego)

jedną z istotniejszych potrzeb ludzkości. Tak więc mam nadzieję, że puszczenie w ruch pracowni naukowych przewidzianych dla Instytutu, nastąpi wkrótce po otwarciu sekcji lekarskiej... [3].

Niepokój o los pracowni naukowych nie pozwalał Marii cieszyć się w pełni z otwarcia, a jej troski nie były bezpod-

Rycina 12. Doktor Franciszek Łukaszczyk w swoim gabinecie – pierwszy dyrektor i naczelny lekarz Instytutu Radowego, rok 1936 (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 13. Uroczystość otwarcia instytutu Radowego – od lewej stoją ambasador Francji Jules Laroche, Maria Skłodowska-Curie, dr Franciszek Łukaszczyk oraz prof. Claudius Regaud (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

stawne, ponieważ koncepcja ośrodka łączącego na równych prawach badania naukowe w dziedzinach pozornie od medycyny odległych z działalnością kliniczną była czymś zupełnie nowym [30].

Pierwszym dyrektorem Instytutu, a zarazem kierownikiem działu klinicznego, został dr Franciszek Łukaszczyk, który od kilku lat przygotowywany był do tej roli m.in. pod okiem prof. Regaud w Paryżu. Pracownią Patologii pokierował dr Józef Laskowski. W pierwszych miesiącach byli oni w Instytucie jedyne lekarzami i pomagała im jedna pielęgniarka. Wkrótce do zespołu dołączyła dr Halina Noblinówna. Pomimo rzetelnego szkolenia w zagranicznych ośrodkach młody dr Łukaszczyk z wieloma przypadkami spotykał się po raz pierwszy i sam wypracowywał konieczne rozwiązania [1].

Maria Skłodowska-Curie nie doczekała otwarcia pracowni naukowych. Pracownię Fizyczną oficjalnie uruchomiono dopiero w 1936 roku. Kierownikiem został Cezary Pawłowski – jej uczeń. Przygotowując się do tej roli, spędził 4 lata w paryskim laboratorium. W październiku 1936 roku Warszawę odwiedzili Irena i Fryderyk Joliot-Curie. Zwiedzili również nowo otwartą pracownię. Doceniając jej wysoki poziom i wzorową organi-

zając, ofiarowali cenny elektromagnes zakupiony z pieniędzy ze swej nagrody Nobla. W 1937 roku przy Pracowni Fizycznej uruchomiono dwie pracownie pomiarowe o ogólnopolskim zasięgu: Wzorcownię Rentgenowską oraz Pracownię do Pomiarów Ciał Promieniotwórczych [30, 31]. W roku 1936 udało się również uruchomić Pracownię Biologiczną, którą pokierował utalentowany i cieszący się dużym autorytetem Zygmunt Zakrzewski [32].

W 1937 roku liczba łóżek wzrosła z 45 do 100. Pracowało już wówczas 7 lekarzy: obok Franciszka Łukaszczyka, Józefa Laskowskiego i Haliny Noblinówny do zespołu dołączyli Adam Kukliński, Anna Madejczyk, Jerzy Szabunia i Józef Towpik. Wszyscy oni przecierali nieznane szlaki i tworzyli nowe standardy. W pierwszych latach działalności stosowano przede wszystkim radioterapię, a stosunkowo nieliczne zabiegi operacyjne przeprowadzali chirurdzy spoza Instytutu. Szczególnie nowatorskie było podejście zapoczątkowane przez Józefa Laskowskiego, ściśle wiążące obraz mikroskopowy z badaniem klinicznym. Taki sposób myślenia, scalający histopatologię z radioterapią kliniczną, nazwany później histokliniką, był oryginalny w skali światowej. Współpraca patologa i klinicysty umożliwiała śledzenie promieniowrażliwości guza oraz definiowanie czynników prognostycznych i predykcyjnych [33].

Niezwykłym osiągnięciem było również stworzenie nowoczesnego działu dokumentacji medycznej z archiwum historii chorób pisanych na maszynie oraz stanowiska sekretarek medycznych.

Po trudnych początkach Instytut zaczął się bardzo dynamicznie rozwijać. Rosła liczba pacjentów, osiągnano coraz lepsze wyniki, ruszyły pracownie naukowe, organizowano działalność dydaktyczną. Bardzo szybko zaczęto też publikować oryginalne prace naukowe (do roku 1939 ukazało się ich ponad 50) [1]. W części klinicznej zwiększono liczbę łóżek do 120, a na początku 1939 roku średnie obłożenie przekroczyło 90%. Na wolne miejsce trzeba było czekać nawet trzy tygodnie. W przededniu wojny Instytut był w pełni zorganizowanym i prężnie działającym zakładem leczniczym i ośrodkiem naukowym (ryc. 14–17).

Czas okupacji

Wybuch II wojny światowej zahamował rozwój Instytutu [34–36]. Już 5 września 1939 roku dyrektor Łukaszczyk zdecydował o przerwaniu leczenia radem, osobiście wywiózł go z Warszawy i ukrył w domu letniskowym rodziny dr. Dionizego Zuberbiera w Józefowie. Była to wielogodzinna przeprawa, podczas której (nie po raz ostatni) otrzymał ogromną dawkę promieniowania, przewożąc preparaty bez właściwego zabezpieczenia. Losy radu i rola prof. Łukaszczyka stanowią materiał na filmowy scenariusz [1, 8, 34, 37–39].

Po kapitulacji stolicy dzięki staraniom i kontaktom prof. Łukaszczyka uzyskano zgodę na wznowienie działalności leczniczej. Instytut przemianowano na Miejski Szpital Przeciwrakowy. Łukaszczyk przywiózł rad z powrotem do Instytutu (ryc. 18).

Rycina 14. Sala operacyjna w Instytucie Radowym, rok 1936 (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 15. Sala naświetlań Zakładu Rentgenoterapii, koniec lat 30. (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 16. *Vis-à-vis* głównego wejścia nad windą do przewożenia chorych umieszczono tablice upamiętniające najhojniejszych fundatorów Instytutu Radowego, rok 1936 (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Pierwiastek przechowywany w kasie został przez Niemców skonfiskowany, jednak część radu pozostała w ukryciu i mimo kilkumiesięcznego śledztwa udało się przekonać Gestapo, że został wywieziony z kraju wraz z cennym wyposażeniem sali operacyjnej. Ocalały i ukryty na terenie Instytutu rad przez cały okres okupacji stosowany był do leczenia chorych [1].

Powstanie Warszawskie przyniosło Instytutowi zagładę. Pod koniec lipca wielu pacjentów wypisało się, a większość lekarzy udała się na przydzielone punkty sanitarne [34]. W Instytucie według różnych relacji pozostało około 80 chorych i podobna liczba osób personelu wraz z rodzinami. Piątego sierpnia wypędzono personel i część chorych mogących się poruszać o własnych siłach. Pozostałych chorych wymordowano, a budynek rozgrabiono i podpalono. Pacyfikacji dokonali żołnierze SS RONA. Zagładę Instytutu przeżyło zaledwie kilka osób [34].

Od wydarzeń tych dzieli nas blisko 78 lat, do niedawna ten tragiczny czas wydawał się zarazem absurdalny w swoim okrucieństwie, jak i bezpiecznie daleki. Dziś jednak widzimy ostrzeliwane ukraińskie szpitale i zbrodnie dokonywane przez rosyjskich żołnierzy na ukraińskiej ludności cywilnej i obraz Instytutu z sierpnia 1944 roku staje się współczesny i bliski.

Dwudziestego sierpnia 1944 roku dyrektor Łukaszczyk, przekupując niemieckich żołnierzy złotą bransoletką żony, przedostał się opancerzonym wozem do spalonego Instytutu, zabrał ukryty rad i wywiózł najpierw do Reguł pod Warszawą, a następnie na rodzinne Podhale do Poronina [8, 34, 38, 39].

Rycina 17. Korytarz na parterze w budynku głównym Instytutu na Wawelskiej, rok 1936. Na ścianie po prawej stronie widoczne tabliczki z nazwiskami ofiarodawców na rzecz budowy Instytutu (ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego)

Rycina 18. Instytut Radowy, przemianowany na Miejski Szpital Przeciwnarodowy, w okresie okupacji niemieckiej – widok od ul. Wawelskiej w kierunku wschodnim (ze zbiorów Muzeum Powstania Warszawskiego)

Rozwój nowoczesnej onkologii

Zniszczeniu uległa większa część Instytutu wraz z wyposażeniem, w tym bezcenna dokumentacja naukowa. Pomimo ogromnych zniszczeń i pilnych potrzeb związanych z odbudową całego kraju już listopadzie 1945 roku na szczęblu centralnym zapadła decyzja o odbudowie Instytutu. Pod koniec roku przystąpiono do prac budowlanych. Zdecydowano również o rozbudowie gmachu klinicznego i dobudowaniu piętra. W następnym roku przyjęto pierwszych chorych, a w kolejnym Instytut, dysponując już 240 łóżkami, na dobre wznowił działalność [40, 41]. Dyrektorem ponownie został prof. Franciszek Łukaszczyk (i pozostał na tym stanowisku aż do śmierci w roku 1956). Odbudowę początkowo kierowała dr Hanna Kołodziejaska-Wertheim. Pod koniec 1945 roku wyjechała do Waszyngtonu do siedziby Unry (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration* – UNRRA). Dzięki jej wysiłkom udało się uzyskać znaczną ilość radu, aparaty do rentgenoterapii oraz pomoce naukowe, w tym bogate wyposażenie biblioteki [42, 43]. W tym czasie nadzór nad odbudową przejął dr Tadeusz Koszarowski. Dużym pozytywnym zaskoczeniem była wówczas wola polityczna i wsparcie finansowe państwa, jednak kluczową rolę odegrał entuzjazm i zaangażowanie zespołu pracowników Instytutu [1].

Zaraz po wojnie praca w Instytucie zorganizowana była w trzech działach: radioterapii, kierowanym przez prof. Franciszka Łukaszczyka, patologii, pod kierunkiem prof. Józefa Laskowskiego, oraz chirurgii – którym pokierował związany z Instytutem od roku 1941 dr Tadeusz Koszarowski. Powstała też Pracownia Radiologiczna, którą poprowadził dr Janusz Buraczewski. Pod koniec roku 1947 w Instytucie pracowali też Zofia Chelchowska, Władysław Jasiński, Hanna Kołodziejska-Wertheim, Anna Madejczykowa, Irena Skowrońska, Jeremi Świącki i Ludwika Tarłowska (ryc. 19–21) [43].

Pierwsze lata po wojnie poświęcono na organizację oraz wyposażanie Instytutu, gromadzenie i kształtowanie kadry, a także tworzenie planu na kolejne lata. Wyznaczono trzy główne kierunki działania: badania podstawowe, badania kliniczne i działalność leczniczą oraz organizację walki z chorobami nowotworowymi [44].

W roku 1949 działalność wznowiło Polskie Towarzystwo Przeciwrakowe (przemianowane później na Polskie Towarzystwo Onkologiczne) i zorganizowano pierwszy po wojnie Zjazd Przeciwrakowy. Rok później pod kierunkiem dr Stanisława Wiślockiego zorganizowano Zakład Biologii Nowotworów, a następnie reaktywowano Zakład Fizyki Medycznej – ponownie pod kierunkiem prof. Cezarego Pawłowskiego.

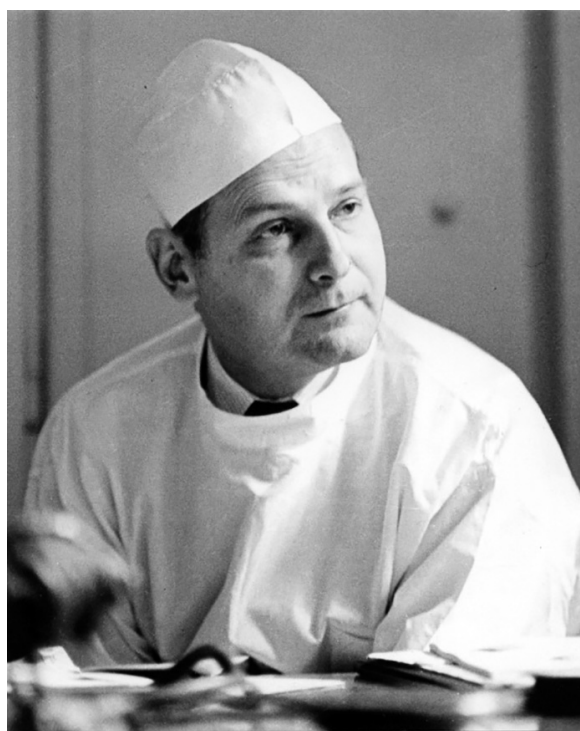
W roku 1951 na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów [45] połączono Instytut Radowy w Warszawie ze szpitalem onkologicznym w Krakowie i Państwowym Instytutem Przeciwrakowym w Gliwicach, tworząc Instytut Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie z Oddziałami w Kra-

Rycina 19. Dr Hanna Kołodziejska-Wertheim przy pracy, lata 50. (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

kowie i Gliwicach i przyznając mu status instytutu naukowo-badawczego.

W kraju kształtował się nowy model służby zdrowia o charakterze społecznym. W Instytucie rozpoczęto intensywne prace nad projektem strukturalnych rozwiązań i systematycznego, opartego na rzetelnych danych epidemiologicznych i podstawach naukowych systemu opieki onkologicznej. Kluczowe dla powodzenia tych wysiłków było utworzenie w 1952 roku Krajowego Rejestru Nowotworów [46]. Wprowadzony obowiązek rejestracji zachorowań na nowotwory złośliwe [47] i dane gromadzone w rejestrze (choć początkowo niedoszacowane i niekompletne) dały podstawy do planowania rzeczywistych potrzeb w zakresie infrastruktury, bazy i kształ-

Rycina 20. Prof. Tadeusz Koszarowski (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

Rycina 21. Wizyta królowej belgijskiej Elżbiety (przy mikroskopie) w Instytucie Onkologii, rok 1955. Zwiedzanie Zakładu Patologii. Pierwszy z lewej prof. Józef Laskowski, nad królową dr Ludwika Sikorowa i dr Maria Dąbska – wybitne patomorfolożki, w późniejszych latach obie uzyskały tytuł profesora (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

cenia kadr. Na tej podstawie opracowano perspektywiczny plan walki z chorobami nowotworowymi.

Sformułowana w latach 50. przez prof. Tadeusza Koszarowskiego definicja onkologii jako nauki o *etiologii, patologii, epidemiologii, zapobieganiu i wczesnym wykrywaniu nowotworów złośliwych, skojarzonym leczeniu chorych na raka, opiece nad nieuleczalnie chorymi oraz organizacji walki z rakiem* stała się podstawą ukształtowania i wyodrębnienia onkologii jako odrębnej dziedziny medycyny, sformułowania założeń Drugiego Programu Walki z Rakiem, wyznaczenia formalnych zasad gromadzenia danych epidemiologicznych i zatwierdzenia odrębnej specjalizacji [10, 44].

W roku 1952 Franciszek Łukaszczyk, Józef Laskowski, Władysław Jasiński, Hanna Kołodziejska-Wertheim, Tadeusz Koszarowski, Jeremi Świątek i Ludwika Tarłowska opracowali Drugi Program Walki z Rakiem. Dokument obejmował rozwój badań naukowych, podstawowych i klinicznych, epidemiologię i profilaktykę nowotworów oraz stworzenie bazy leczniczej w formie sieci onkologicznej [48].

Jednym z ważniejszych punktów Programu było rozpoczęcie zbierania materiałów o zachorowaniach i zgonach na nowotwory złośliwe oraz badań epidemiologicznych jako podstawy nowoczesnej organizacji walki z rakiem. Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej wydało instrukcje w sprawie obowiązkowego zgłaszania przypadków nowotworów złośliwych do rejestru prowadzonego w warszawskim Instytucie [47]. W Programie opracowano ramy szkolenia przed- i podyplomowego. Szkolono specjalistów, rozwinięto wielokierunkowe badania naukowe, również we współpracy z ośrodkami zagranicznymi. Prowadzono intensywną wymianę międzynarodową [48].

W roku 1953 w Instytucie powstał samodzielny Oddział Chirurgiczny stworzony i kierowany przez Tadeusza Koszarowskiego [49], a rok później – Oddział Ginekologii Onkologicznej pod kierunkiem dr Ludwiki Tarłowskiej [50]. W 1957 roku otwarto Zakład Izotopowy, stworzony przez prof. Władysława Jasińskiego, a w roku 1965 dr Janusz Szymendera stworzył Pracownię Radiochemii (ryc. 22) [32].

W roku 1956 roku w wyniku zmian popromiennych zmarł prof. Franciszek Łukaszczyk, a dyrektorem został prof. Józef Laskowski. W kolejnych latach Instytutem kierowali: prof. Władysław Jasiński (1961–1972), prof. Tadeusz Koszarowski (1972–1985), prof. Jan Steffen (1986–1991), prof. Andrzej Kułakowski (1991–1998), prof. Marek P. Nowacki (1999–2009), prof. Maciej Krzakowski (2009–2011), prof. Krzysztof Warzocha (2012–2015), a od 2016 roku – prof. Jan Walewski.

Nowa siedziba

Analiza danych epidemiologicznych wskazywała na dynamiczny wzrost zachorowań na choroby nowotworowe, a tym samym na konieczność pilnego poszerzenia bazy diagnostyczno-leczniczej. W roku 1972 zapadła decyzja o poszerzeniu Instytutu o siedzibę na Ursynowie, która miała stać się centralnym ośrodkiem onkologicznym w kraju. Pełno-

mocnikiem ds. budowy został prof. Tadeusz Koszarowski, który objął wówczas jednocześnie funkcję dyrektora Instytutu [44, 48, 51].

Pod koniec lat 60. w Klinice Onkologii na Wawelskiej powstał Zespół Chemioterapii, a w roku 1974 pierwsza w Polsce Klinika Chemioterapii, którą przez 20 lat kierował dr Józef Zborzil (ryc. 23) [52, 53].

Do połowy lat siedemdziesiątych utworzone zostały podstawowe ogniwa sieci onkologicznej. Dzięki danym z Central-

Rycina 22. Zespół Kliniki Chirurgii Onkologicznej, rok 1962. Stoją od lewej: dr Marek Królikiewicz, dr Jerzy Meyza, dr Dorota Niemand (anestezjolog), prof. Tadeusz Koszarowski, dr Hanna Werner-Brzezińska („Majstrowa”), Maria Sowacka (sekretarka), dr Tadeusz Lewiński, Danuta Krotkiewska (instrumentariuszka, kierowała blokiem operacyjnym), dr Albert Gerlach. Klęczą: dr Andrzej Kułakowski i dr Czesław Górski (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

Rycina 23. Zespół Kliniki Chemioterapii – z przodu dr Józef Zborzil, w prawo od niego dr Grzegorz Madej, po lewej stronie dr Maryna Rubach, dr Feliksa Pierkowska, dr Jan Walewski, lata 70. (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

Rycina 24. Zespół Zakładu Radioterapii, rok 1977. Od lewej stoją: dr Janusz Meder, dr Danuta Gołębiowska, prof. Zofia Dańczak-Ginalska, dr Zbigniew Malinowski, dr Anna Skowrońska-Gardas, dr Tadeusz Morysiński, dr Gizela Nowak. Z przodu: dr Teresa Więckowska-Starzyńska i dr Anna Świerczewska-Strójwąg (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

nego Rejestru Nowotworów oraz rejestrów terenowych możliwe było monitorowanie skuteczności przyjętych rozwiązań oraz planowanie dalszego rozwoju [44].

Prof. Tadeusz Koszarowski wraz z zespołem opracował III Programu Walki z Rakiem (Program Rządowy PR-6 *Zwalczanie chorób nowotworowych*). Program był realizowany w latach 1976–1990. Jego głównym celem było osiągnięcie wzrostu poziomu przeżywalności pięcioletniej z 25% do 50%. Koordynację i prowadzenie Programu zlecono Instytutowi. W tym czasie udało się między innymi zorganizować 11 pełnoprofilowych placówek onkologicznych, powiększyć bazę do 6000 łóżek oraz wyszkolić ponad 600 specjalistów onkologów (ryc. 24–25) [44].

Opracowana przez prof. Koszarowskiego koncepcja organizacji walki z rakiem polegająca na tworzeniu pełnoprofilowych ośrodków (*comprehensive cancer center*), skupiających wysokiej klasy specjalistów wielu dziedzin oraz najwyższej jakości specjalistyczny sprzęt – ośrodków prowadzących zarazem działania naukowe, profilaktyczne, diagnostyczne i lecznicze oraz organizacyjne – uznany został za optymalny w zwalczaniu nowotworów [48].

Najważniejszą inwestycją programu PR-6 została budowa nowej siedziby Instytutu Onkologii na warszawskim Ursynowie (ryc. 26–27). Orędownikiem i właściwym twórcą nowej siedziby był prof. Koszarowski, który nie tylko opracował jego koncepcję, lecz także, wykorzystując niezwykle zdolności dyplomatyczne i charyzmę, potrafił przekonać do jego realizacji ówczesne władze, a zarazem zjednać sobie liczne i często ideowo bardzo odległe środowiska. Powstał Społeczny Komitet Budowy Centrum Onkologii, w którym obok prominentnych działaczy partyjnych znaleźli się przedstawiciele Polskiej Akademii Nauk,

Rycina 25. Prof. Tadeusz Koszarowski – dyrektor Instytutu w latach 1972–1985, z zespołem najbliższych współpracowników, rok 1976. Siedzą od lewej: prof. Zofia Dańczak-Ginalska – kierownik Zespołu Nowych Technik w Radioterapii, prof. Maria Dąbska – kierownik Zakładu Patologii Nowotworów, prof. Tadeusz Koszarowski, prof. Ludwika Tarłowska – kierownik Kliniki Ginekologii Onkologicznej, prof. Janusz Buraczewski – kierownik Zakładu Radiodiagnostyki. Stoją od lewej: prof. Janusz Szymendera – kierownik Zakładu Medycyny Nuklearnej, inż. Jerzy Rybicki – zastępca dyrektora ds. administracyjno-ekonomicznych, dr Ryszard Sosiński – zastępca dyrektora ds. organizacyjnych, prof. Andrzej Kułakowski – kierownik Kliniki Chirurgii Onkologicznej i zastępca dyrektora ds. klinicznych, prof. Jan Steffen – kierownik Zakładu Immunologii i zastępca dyrektora ds. organizacji i koordynacji prac badawczych, prof. Helena Gadomska – kierownik Zakładu Informacji i Dokumentacji Naukowo-Badawczej, prof. Olga Mioduszewska – kierownik Samodzielnej Pracowni Patomorfologicznych Techniek Specjalnych, prof. Zbigniew Wronkowski – kierownik Zakładu Organizacji Walki z Rakiem i Epidemiologii Nowotworów (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

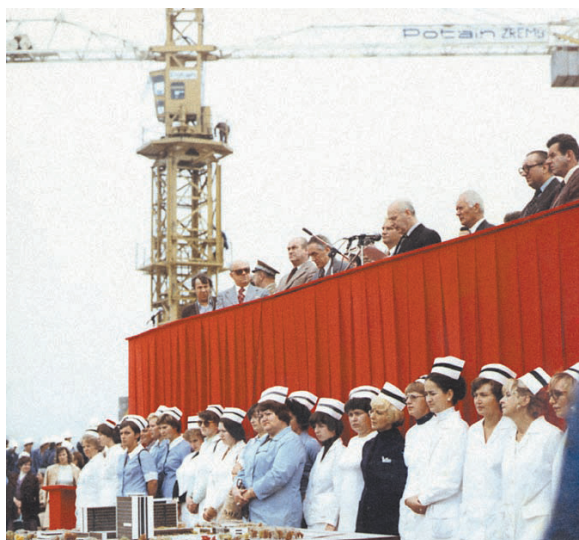
Rycina 26. Pola na Ursynowie w miejscu, gdzie powstanie Centrum Onkologii – wycieczka pracowników Kliniki Chirurgii, rok 1974 (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

duchowieństwa z kardynałem Stefanem Wyszyńskim na czele, a także prasy, radia i telewizji, związków zawodowych i różnych grup lekarskich [51].

Itak 19 lipca 1977 roku uroczyście wmurowano akt erekcyjny pod nową siedzibę, co w tych skomplikowanych politycznie i niełatwych gospodarczo latach było wielkim sukcesem (ryc. 28) [54]. Jednak budowa napotykała na niezliczone przeszkody i zajęła prawie 20 lat. Nawet Polska Kronika Filmowa, która zazwyczaj przedstawiała rzeczywistość PRL-u w jasnych barwach, komentowała: *Warszawskie Centrum Onkologii na Ursynowie miało wyrosnąć szybko i nowoczesnie. Realizację*

Rycina 27. Prof. Tadeusz Koszarowski przedstawia władzom państwowym koncepcję i projekt Centrum Onkologii, pierwszy z lewej Edward Gierek (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

Rycina 28. Uroczystość wmurowania aktu erekcyjnego Centrum Onkologii na polach ursynowskich, przemawia prof. Tadeusz Koszarowski, 19 lipca 1977 roku (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

Rycina 29. Budowa nowej siedziby Instytutu Onkologii na Ursynowie, koniec lat 70. (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

Rycina 30. Budowa nowej siedziby Instytutu Onkologii na Ursynowie – powstaje budynek naukowy (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

marzeń powierzono specjalnie utworzonej firmie Budopol. A potem ruszyło wesole budowlane miasteczko z diabelskim młynem dostaw materiałów, karuzelą terminów i kadrowym gabinetem krzywych luster [55]. Kolejne tytuły materiałów filmowych mówią same za siebie: *Poślizg* (1986), *Budowlana zapaść* (1987) czy *Na wstecznym biegu* (1989). Dopiero na filmie z roku 1993 pt. *Z Instytutu do Centrum* ówczesny dyrektor prof. Andrzej Kułakowski z dumą przedstawiał ukończony gmach kliniczny. Inwestycja została całkowicie zakończona dopiero w 1997 roku (ryc. 29–31) [51, 54–62].

Kompleks na Ursynowie czeka dziś kolejna i niezwykle potrzebna rozbudowa, jednak w chwili otwarcia był to jeden z najnowocześniejszych ośrodków onkologicznych w Europie [51, 62]. Koncepcja klinik narządowych o dekady wyprzedziła koncepcję centrów doskonałości (*unitów*), która dziś uznawana

jest za optymalne rozwiązanie w przypadku najczęstszych nowotworów.

Po zakończeniu realizacji III Rządowego Programu Walki z Rakiem nastąpił okres stagnacji [63]. Brakowało woli decydentów do dalszego inwestowania w onkologię. W tym czasie doszło do wielu zaniechań i rażącego niedoinwestowania oraz stopniowego zużywania się infrastruktury i bazy aparaturowej we wszystkich placówkach onkologicznych w Polsce. W kolejnych latach próbowano przeforsować wdrożenie do realizacji kolejnego Programu Walki z Rakiem, ale za każdym razem spotykano się z odmową władz. Mimo to, 22 września 1999 roku projekt IV Narodowego Programu Zwalczenia Chorób Nowotworowych został po raz kolejny złożony w Komisjach Zdrowia Sejmu i Senatowi, a stosowny dezyderat został przekazany do prezydium Rządu. W celu zorganizowania wsparcia i in-

Rycina 31. Budowa siedziby Centrum Onkologii na Ursynowie zakończyła się w 1997 roku (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

tensyfikacji działań na rzecz ustanowienia programu w grudniu 1999 roku z inicjatywy prof. Marka P. Nowackiego i dr. Janusza Medera przy wsparciu prof. Tadeusza Koszarowskiego, powstała idea utworzenia Polskiej Unii Onkologii (PUO) (ryc. 32) [63]

Instytut Onkologii w XXI wieku

W styczniu 2000 roku członkowie założyciele PUO wystosowali list do Prezydenta Polski z prośbą o wsparcie działań. Na zebraniu założycielskim obecni byli przedstawiciele Sejmu i Senatu RP, ministerstwa zdrowia, dyrektorzy centrów onkologicznych, kierownicy katedr akademii medycznych, specjaliści krajowi w dziedzinach onkologicznych, hematologii i dyscyplin pokrewnych, przewodniczący wielu medycznych towarzystw naukowych oraz stowarzyszeń pacjentów [63]. W dniach 3–4 lutego 2000 roku odbył się w Paryżu Światowy Szczyt Walki z Rakiem pod patronatem UNESCO. Podczas Szczytu utworzono Paryską Kartę Walki z Rakiem, pod którą podpisy złożyli nie tylko prominentni naukowcy i lekarze onkolodzy, ale także prezydent Francji Jacques Chirac oraz dyrektor generalny UNESCO Koichiro Matura, a wraz z nimi reprezentanci rządów, środowisk naukowych oraz organizacji pozarządowych z całego świata. Zaapelowano do przywódców wszystkich krajów o wzmożenie wspólnych wysiłków na rzecz utworzenia w każdym kraju Narodowego Programu Zwalczania Chorób Nowotworowych i respektowania wspólnie opracowanej Paryskiej Karty Walki z Rakiem. Wśród postulatów zawartych w Karcie znalazły się między innymi ochrona i poszerzenie praw pacjenta onkologicznego, zwiększenie nakładów finansowych na umocnienie infrastruktury międzynarodowych badań naukowych – podstawowych i klinicznych, niwelowanie różnic w standardach i dostępie do profesjonalnej opieki medycznej oraz wprowa-

Rycina 32. Spotkanie z przedstawicielami Polskiej Unii Onkologii u prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego w sprawie projektu Narodowego Programu Zwalczania Chorób Nowotworowych; drugi od lewej prof. Tadeusz Koszarowski, dalej: prof. Kazimierz Roszkowski-Słiz i dr Janusz Meder (ze zbiorów Redakcji Naukowej NIO-PIB)

dzenie przez państwa całego świata polityki społecznej, która wspierałaby walkę z rakiem.

W ślad za tymi wydarzeniami, w czerwcu 2000 roku odbył się Polski Szczyt Walki z Rakiem, podczas którego oficjalnie powołano Polską Unię Onkologii. Głównym celem Polskiej Unii Onkologii było prowadzenie energicznych działań na rzecz uchwalenia ustawy w sprawie realizacji Narodowego Programu Zwalczania Chorób Nowotworowych (NPZChN) i zapewnienia środków finansowych na jego realizację. W kolejnych latach odbyło się kilkadziesiąt narad i posiedzeń z udziałem Zarządu i Rady Naukowej PUO w Kancelarii Prezydenta i Premiera RP oraz w Komisjach Zdrowia Sejmu i Senatu, na których pracowano nad projektem NPZChN i jego legislacją. Wreszcie, po 6 latach intensywnych i mozolnych

starań, 1 lipca 2005 roku na plenarnym posiedzeniu Sejmu RP jednogłośnie uchwalono Ustawę o Narodowym Programie Zwalczenia Chorób Nowotworowych, którą 20 lipca 2005 podpisał Prezydent RP [63].

Najnowsza historia Instytutu zasługuje na osobne opracowanie. Tu jedynie zasygnalizujemy ostatnie zmiany i wydania kluczowe z perspektywy jego organizacji i roli w systemie opieki onkologicznej. Rozporządzeniem Rady Ministrów z 17 października 2019 roku Instytutowi nadano status państwowego instytutu badawczego i wyznaczono nowe, szersze zadania [64]. Zainicjowany proces reorganizacji jest ściśle związany z planem wdrożenia Krajowej Sieci Onkologicznej (KSO) i z przyjęciem Narodowej Strategii Onkologicznej (NSO) [65–67]. Pod nową nazwą – Narodowy Instytut Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie – Państwowy Instytut Badawczy – Instytut pełni w strategii rolę koordynująco-monitorującą. Dokument opracowany przez zespół pod kierunkiem prof. Piotra Rutkowskiego ma charakter kompleksowego *cancer planu* i wytycza kierunki rozwoju systemu opieki onkologicznej, wskazując na 5 strategicznych obszarów, kluczowych dla poprawy skuteczności terapii onkologicznych i dostosowania rozwiązań systemowych do potrzeb pacjentów. Wprowadzając nowe mierniki i narzędzia oraz ramy finansowe, strategia czerpie zarazem z dorobku systemowych rozwiązań wypracowanych przez dekady pod auspicjami ekspertów związanych z Instytutem, a także z wnikliwej diagnozy stanu i potrzeb systemu opieki onkologicznej opracowanej z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Onkologicznego i prof. Jacka Jassemą przez blisko 200 specjalistów i towarzystwa naukowe.

Wśród zmian najważniejszych dla realizacji nowych zadań strategicznych – i zarazem ściśle związanych z rozwojem Instytutu Onkologii – należy podkreślić rolę projektu modernizacji Krajowego Rejestru Nowotworów (Projekt eKRN+), od 50 lat stanowiącego układ nerwowy ustrukturyzowanej walki z chorobami nowotworowymi. *Last but not least*, w kolejną dekadę swojego istnienia Instytut wkracza, gdy trwają już pierwsze prace związane z rewitalizacją kompleksu i budową nowego budynku klinicznego na Ursynowie, dzięki któremu diametralnie poprawią się warunki leczenia pacjentów i pracy w Instytucie. Początki realizacji tych celów przypadły na szczególnie trudny czas. Pandemia spiętrzyła wyzwania stojące przed onkologią, uwypukliła słabości systemu i negatywnie odbiła się na tempie realizacji przyjętych założeń, jednak twardo stoimy na stanowisku, że tak starannie wypracowany potencjał intelektualny wraz z szeroko pojętą infrastrukturą organizacyjno-logistyczną musi być w pełni i konsekwentnie wykorzystany w dążeniu do terminowej realizacji zadań i osiągnięcia celów zapisanych w NSO, które wpisują się również w założenia obecnie wdrażanego Europejskiego Planu Walki z Rakiem. Nasze nadzieje i determinacja związane są z otwarciem nowej karty historii Instytutu i otrzymaniem zdecydowanego wsparcia najważniejszych decydentów w państwie, w tym Prezydenta i Premiera RP.

Podsumowanie

W Instytucie Onkologii przy ul. Wawelskiej powstawały zręby nowoczesnych specjalności i kierunków badawczych w onkologii w Polsce. Nie sposób przywołać wszystkich, którzy twórczo przyczynili się do ich rozwoju. Poniższa lista jest z konieczności niepełna i wybiórcza, jednak tych nazwisk – nauczycieli i mentorów kolejnych pokoleń pracowników Instytutu – nie można pominąć.

Rozwojem badań podstawowych zajmowali się: Zygmunt Zakrzewski, Stanisław Wisłocki, Kazimierz Dux, Adam Michałowski, Jan Steffen, Janusz Siedlecki, Przemysław Janik, Zygmunt Paszko, Alina Czarnomska. Rozwojem fizyki medycznej: Cezary Pawłowski, Barbara Gwiazdowska, Jerzy Tołwiński, Marian Dworakowski, Wojciech Bulski, Paweł Kukołowicz. Rozwojem patologii onkologicznej: Józef Laskowski, Ludwika Sikorowa, Maria Dąbska, Olga Mioduszevska, Anna Nasierowska-Guttmejer i Klara Zakrzewska. Podstawy epidemiologii tworzyli: Zbigniew Wronkowski, Helena Gadomska i Witold Zatoński. Pionierami medycyny nuklearnej byli Władysław Jasiński, Janusz Szymendera i Izabela Kozłowicz-Gudzińska. Radioterapię tworzyli i rozwijali: Franciszek Łukaszczyk, Anna Madejczykowa, Hanna Kołodziejska-Wertheim, Władysław Jasiński, Jeremi Świącki, Danuta Gajl, Czesława Leszczyk, Joanna Makólska-Kowalska, Janina Schayer-Malinowska, Michał Wasilewski, Maria Wróblowa, Zofia Dańczak-Ginalska, Zbigniew Malinowski, Teresa Więckowska-Starzyńska, Władysław Nowakowski, Janusz Meder, Barbara Puchalska. Rozwojem chirurgii onkologicznej zajmowali się Tadeusz Koszarowski, Hanna Werner-Brzezińska, Tadeusz Kołodziejski, Witold Rudowski, Andrzej Kułakowski, Czesław Górski, Tadeusz Lewiński, Jerzy Meyza, Włodzimierz Ruka, Grzegorz Luboiński, Marek P. Nowacki. Chirurgię rekonstrukcyjną tworzyli Andrzej Kułakowski, Edward Towpik i Sławomir Mazur. Ludwika Tarłowska zainicjowała jako odrębną specjalność onkologię ginekologiczną, którą twórczo rozwijali Bożena Sablińska, Jerzy Haruppa, Jan Zieliński, Elżbieta Ploch i Zofia Kietlińska. Janusz Buraczewski tworzył radiodiagnostykę onkologiczną, którą rozwijali Jadwiga Zomer-Drozda, a następnie – Marta Kaczurba i Janina Dziukowa. Tworzeniem podstaw chemioterapii i pierwszych w Polsce standardów postępowania zajmowali się: Anna Madejczykowa, Anna Żelechowska, Feliksa Pierńkowska, Józef Zborzil, Piotr Siedlecki, Maryna Rubach, Grzegorz Madej, Jan Walewski, Tadeusz Pierńkowski. Podstawy rehabilitacji onkologicznej stworzyły Krystyna Mika i Hanna Tchórzewska-Korba [10, 28].

Na zakończenie tego z pewnością niepełnego szkicu historii Instytutu przywołamy słowa prof. Tadeusza Koszarowskiego, w których, jak nam się wydaje, trafnie oddano ideę zaszczepioną ponad 90 lat temu przez Marię Skłodowską-Curie, która zadecydowała o kształcie Instytutu i rozwoju polskiej onkologii: *Maria Skłodowska-Curie ofiarowała społeczeństwu polskiemu 1 gram radu... Społeczeństwo polskie zaś, biedne i zniszczone wojną, odwzajemniło się Wielkiej Uczonej, realizując jej „największe pragnienie” – budując Instytut Radowy*

w Warszawie. O tym się wie i szeroko mówi. Natomiast nie uważa się powszechnie daru znacznie cenniejszego, właściwie bezcennego – była to twórcza wiedza i myśl, że postęp nauki i jej zastosowanie rodzi się nie w wąskich granicach uprawianych dyscyplin, ale łącząc je, kojarząc i powodując wzajemne przenikanie [68].

Konflikt interesów: nie zgłoszono

Janusz Meder

Narodowy Instytut Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie

– Państwowy Instytut Badawczy

Redakcja Naukowa

ul. Roentgena 5

02-781 Warszawa

e-mail: Janusz.Meder@pib-nio.pl

Złożono i zaakceptowano: 4 maja 2022

Piśmiennictwo

1. Łukaszczyk F. Dwadzieścia pierwszych lat. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 56.
2. Szkic przemowy w zbiorach Bibliothèque nationale de France, NAF 18467, k. 153 (recto-verso); za: Korzeniowska D. Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie Radium Lady. Kalendarium pierwszej podróży Marii Skłodowskiej-Curie do Stanów Zjednoczonych, 1921: 32. <http://files.clickweb.home.pl/81/59/81596035-ed26-470a-9e68-94067687c620.pdf>. (10.03.2022).
3. Sobieszczak-Marciniak M. Maria Skłodowska-Curie i powstanie Instytutu Radowego w Warszawie. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 17–28.
4. List Heleny Paderewskiej do Marii Skłodowskiej-Curie z 17 lipca 1919 roku. In: Kabzińska K, Piskurewicz J, Różiewicz J. ed. Korespondencja polska Marii Skłodowskiej-Curie (1881–1934). Instytut Historii Nauki PAN i Polskie Towarzystwo Chemiczne, Warszawa 1994: 136.
5. Pietrzkiwicz D. Przyczynek do biografii Ludwika Wertensteina. Nauka. 2022(1): 103–143.
6. Hurwic J. Nieznany list Marii Skłodowskiej-Curie. Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. 1984; 29(3–4): 557–558.
7. Hurwic J. Pracownia Radiologiczna im. Mirosława Kernbauma przy Towarzystwie Naukowym Warszawskim. W.40. rocznicę śmierci Ludwika Wertensteina. Postępy Fizyki. 1986; 37(2): 151–168.
8. Gwiazdowska B, Tołwiński J, Bulski W. Kamieniem węgielnym był rad. Nowotwory. 2000; 5(4): 410–416.
9. Supady J. Organizacje i instytucje do walki z rakiem w Polsce w latach 1906–1939. Wydawnictwo Adi, Łódź 2003: 7.
10. Wronkowski Z, Towpik E. Instytut Radowy i Instytut Onkologii w Warszawie. In: Towpik E. ed. Centrum Onkologii Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie 1932–2002. Centrum Onkologii – Instytut, Warszawa 2002: 6–15.
11. Jaworski J. Przyszły zakład do badań nad rakiem w Warszawie wobec współczesnego stanu wiedzy w tej kwestii. Gazeta Lekarska. 1912; 32(49): 1368–1373.
12. Towpik E, Wysocki W. The Nowotwory journal over the last 95 years (1923–2018). Nowotwory. Journal of Oncology. 2018; 67(6): 321–335, doi: 10.5603/njo.2017.0054.
13. Uchwały pierwszego wszechpolskiego Zjazdu w sprawie walki z rakiem. Warszawskie Czasopismo Lekarskie. 1925(1): 36.
14. Kołodziejaska H. Onkologia Polska na XXX-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Nowotwory. 1974; 24(4): 3.
15. Maria Skłodowska-Curie i historia odkrycia radu. Wydawnictwo Komitetu Daru Narodowego dla Marii Skłodowskiej-Curie 1925: 20.
16. List Marii Skłodowskiej-Curie do Ignacego Paderewskiego z 27 listopada 1921 roku. In: Kabzińska K, Piskurewicz J, Różiewicz J. ed. Korespondencja polska Marii Skłodowskiej-Curie (1881–1934). Instytut Historii Nauki PAN i Polskie Towarzystwo Chemiczne, Warszawa 1994: 176.
17. Gwiazdowska B, Bulski W, Sobieszczak-Marciniak M. Maria Skłodowska-Curie. Znane i mało znane fakty z życia Uczzonej, ciąg dalszy. Postępy Techniki Jądrowej. 2015; 58(1): 24–30.
18. Łukaszczyk F. Pamięci Dr Bronisławy Dłuskiej. Medycyna. 1939; 9: 361–362.
19. Towpik E, Dłuska B. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 223–230.
20. List Józefa Skłodowskiego do Marii Skłodowskiej-Curie, grudzień 1921. In: Kabzińska K, Piskurewicz J, Różiewicz J. ed. Korespondencja polska Marii Skłodowskiej-Curie (1881–1934). Instytut Historii Nauki PAN i Polskie Towarzystwo Chemiczne, Warszawa 1994: 176–178.
21. „Dar narodowy” dla p. Skłodowskiej-Curie. Kurier Warszawski. 1923(355): 11.
22. Stan budowy Instytutu Radowego dla walki z rakiem im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie, ul. Wawelska 3, jako Daru Narodowego od całej Polski dla wielkiej uczzonej, Galewski i Dau Warszawa, październik 1929.
23. Pospieszny T, Wajs E. 89 rocznica otwarcia Instytutu Radowego w Warszawie. Piękniejsza Strona Nauki. <http://pieknieszjastronnanauki.pl/mojem-najgoretszem-zyczeniem/> (30.03.2022).
24. Meder J, Towpik A. 95 lat od wmurowania aktu erekcyjnego pod budowę Instytutu Radowego w Warszawie. Biuletyn PTO Nowotwory. 2021; 6: 154–156.
25. List Marii Skłodowskiej-Curie do Czesława Białobrzeskiego z 19 grudnia 1929 roku. In: Kabzińska K, Piskurewicz J, Różiewicz J. ed. Korespondencja polska Marii Skłodowskiej-Curie (1881–1934). Instytut Historii Nauki PAN i Polskie Towarzystwo Chemiczne, Warszawa 1994: 353.
26. Odezwa Komitetu Organizacji Kobietych zjednoczonych dla wykończenia Instytutu Radowego im. Marii Skłodowskiej-Curie. Druk Olesiński i Merkel, Warszawa 1929.
27. Tołwiński J. Historia radu w Polsce. Nowotwory. 1992; 42: 131–137.
28. Towpik E. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012.
29. Towpik E. Ustawa z dnia 1931 r. o odstąpieniu nieruchomości państwowej w Warszawie Towarzystwu Instytutu Radowego im. Marii Skłodowskiej-Curie, za: Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 54–55.
30. Bulski W. Fizyka medyczna. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 125.
31. List Cezarego Pawłowskiego do Marii Skłodowskiej-Curie z 9 lutego 1934 roku. In: Korespondencja polska Marii Skłodowskiej-Curie (1881–1934). Instytut Historii Nauki PAN i Polskie Towarzystwo Chemiczne, Warszawa 1994: 416–419.
32. Siedlecki J. Historia badań podstawowych. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 137–150.
33. Fijuth J. Powstawanie dyscyplin onkologicznych i jednostek w Instytucie Onkologii – Radioterapia. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 109–118.
34. Tarłowska L, Towpik E. Okupacja i powstanie warszawskie. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 73–88.
35. Kołodziejaska-Wertheim H. Zniszczenia wojenne i odbudowa – sprawozdanie przedstawione 8 października 1945 r. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 89–94.
36. Promieniowanie, reż. Irena Kamieńska, Wytwórnia Filmów Dokumentalnych Warszawa, 1982.
37. Madejczykowa A. Wspomnienia z pracy w Instytucie Radowym. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 297–300.
38. Chrzanowski A. Nieznane dzieje polskiego radu. Nowotwory. 1985; 35(3): 275–279.
39. Tołwiński J. Historia radu w Polsce. Nowotwory. 1992; 42: 131–137.
40. Walka z rakiem. Polska Kronika Filmowa 34/47.
41. O życie człowieka, reż. Roman Banach, Wytwórnia Filmów Oświatowych Łódź, 1955.

42. Kołodziejska-Wertheim H. Zniszczenia wojenne i odbudowa – sprawozdanie przedstawione 8 października 1945 r. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 89–94.
43. Kołodziejska-Wertheim H. Pracowałam w Instytucie Onkologii. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 301–307.
44. Koszarowski T. Udział Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w rozwoju społecznej walki z chorobami nowotworowymi w Polsce w Latach 1945–1982. *Nowotwory*. 1983; 33(1): 7–12.
45. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 marca 1951 r. w sprawie utworzenia Instytutu Onkologicznego im. Marii Curie-Skłodowskiej. *Dz.U.* 1951 nr 19 poz. 153.
46. Wojciechowska U, Didkowska J, Zatoński W. ed. Rejestracja nowotworów złośliwych. Zasady i metody. Centrum Onkologii – Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie, Warszawa 2007: 24.
47. Okólnik Ministerstwa Zdrowia Nr 2/51 w sprawie zgłaszania przypadków nowotworów złośliwych (*Dz. U. Min. Zdr.* z 1951 r. Nr 2, poz. 8).
48. Wronkowski Z. Osiemdziesiąt lat badań w zakresie epidemiologii nowotworów, organizacji walki z rakiem, profilaktyki i oświaty zdrowotnej w Warszawie. *Nowotwory Journal of Oncology*. 2012; 62: 473–476.
49. Kułakowski A. Historia Oddziału i Kliniki Chirurgii Onkologicznej w latach 1948–94. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 151–163.
50. Tarłowska L. Rozwój i działalność Kliniki Onkologii Ginekologicznej. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 180–189.
51. Koszarowski T. Dać świadectwo prawdzie. Historia tworzenia i budowy Centrum Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Społeczny Komitet Budowy Centrum Onkologii, Warszawa 1998.
52. Rubach M, Siedlecki P. Początki chemioterapii w Polsce: w 40. rocznicę powstania pierwszej w kraju Kliniki Chemioterapii w Instytucie Onkologii w Warszawie. *Nowotwory. Journal of Oncology*. 2015; 64(6): 544–550, doi: 10.5603/njo.2014.0097.
53. Rubach M, Siedlecki P. Chemioterapia. In: Towpik E. ed. Materiały do historii Instytutu Radowego i Instytutu Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie. Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Warszawa 2012: 217–222.
54. Centrum Onkologii Polska Kronika Filmowa 5/79 wyd. A. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-79-05a>.
55. Budowlana zapasć. Polska Kronika Filmowa 87/21. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-87-21>.
56. Centrum Onkologii, Polska Kronika Filmowa 24/80 wyd. B. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-80-24b>.
57. Polska Kronika Filmowa 80/03 wyd. B. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-80-03b>.
58. Centrum Onkologii, Polska Kronika Filmowa 83/44. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-83-44>.
59. Polska Kronika Filmowa 85/01. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-85-01>.
60. Poślizg. Polska Kronika Filmowa 86/37. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-86-37>.
61. Na wstecznym biegu. Polska Kronika Filmowa 89/37. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-89-37>.
62. Z Instytutu do Centrum, Polska Kronika Filmowa 93/12. <https://35mm.online/vod/kroniki/polska-kronika-filmowa-93-12>.
63. Meder J. Rak głównym zabójcą ludzi w XXI wieku: Narodowy Program Zwalczania Chorób Nowotworowych. In: Potrykowska A, Strzelecki Z, Szyborski J, Witkowski J. ed. *Zachorowalność i umieralność na nowotwory a sytuacja demograficzna Polski*. Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2014: 50–85.
64. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października w sprawie reorganizacji Centrum Onkologii – Instytutu im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie oraz nadania Instytutowi statusu państwowego instytutu badawczego, 2019 r. *Dz.U.* poz. 2153.
65. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2019 r. o Narodowej Strategii Onkologicznej *Dz.U.* 2019 r. poz. 969.
66. Uchwała nr 10 Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie przyjęcia programu wieloletniego pn. *Narodowa Strategia Onkologiczna na lata 2020-2030* M.P. 2020 r. poz. 189.
67. Uchwała nr 11 Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. uchylająca uchwałę w sprawie ustanowienia programu wieloletniego na lata 2016-2024 pod nazwą „Narodowy Program Zwalczania Chorób Nowotworowych” M.P. 2020 poz. 190.
68. Koszarowski T. Na początku by dar. In: Towpik E. ed. *Instytut Radowy i Instytut Onkologii w Warszawie*, w: Centrum Onkologii Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie 1932–2002. Centrum Onkologii – Instytut, Warszawa 2002: 5.